

BYSTŘICE NAD PERNŠTEJNEM A ÚTLUM TĚŽBY URANU

Antonín Vaishar, Eva Kallabová, Jana Zapletalová¹⁾

Útlum hlubinného hornictví se výrazně podepsal na současnosti a perspektivách hornických měst. Pozornost společnosti je soustředěna na Ostravsko a do severozápadních Čech. Ale postižena byla i další místa v méně exponovaných regionech, kterým je ze strany státu věnována jen minimální pozornost. Jedním z takových měst je Bystřice nad Pernštejnem, kde byly vybudovány byty pro pracovníky uranových dolů. Problematika důsledků útlumu těžby uranu v Bystřici v interakci s dalšími restrukturalizačními procesy, které vycházejí z transformace ekonomického a sociálního systému, je předmětem tohoto příspěvku, který ukazuje příklad města, jež se intenzivně snaží adaptovat na nové, méně příznivé podmínky.

Úvod

Když se v padesátých letech 20. století rozvíjela na Českomoravské vrchovině těžba uranu, vyrostla v některých městech, zejména v Bystřici nad Pernštejnem a Tišnově, sídliště zaměstnanců uranových dolů. V současné době směřuje těžba uranu v tomto regionu k zastavení. Mezi vyvolanými problémy je i otázka současnosti a perspektiv měst, jejichž rozvoj ve druhé polovině minulého století byl těžbou uranu motivován. Zatímco Tišnov v blízkosti Brna může své problémy řešit v kooperaci s krajským velkoměstem, Bystřice nad Pernštejnem v odlehle poloze je ve složitější situaci.

Regionálně geografická analýza Bystřice nad Pernštejnem byla zpracována v rámci projektu Grantové agentury Akademie věd ČR²⁾ a rovněž v rámci klíčového projektu badatelského výzkumu, řešeného v Akademii věd ČR³⁾, dílčího projektu Geografie malých moravských měst (Vaishar 2001). Studie analyzuje příklad města, které intenzivně bojuje se souhrou nepříznivých okolností transformačního období, mezi nimiž hraje důležitou úlohu

právě probíhající útlum těžby uranové rudy. Z celkové zprávy, která pojímá město z hlediska přírodních, sociálních i ekono-

Bystřice nad Pernštejnem se nachází v Křížanovské pahorkatině na říčce Bystřici. Její jádro je položeno v na-

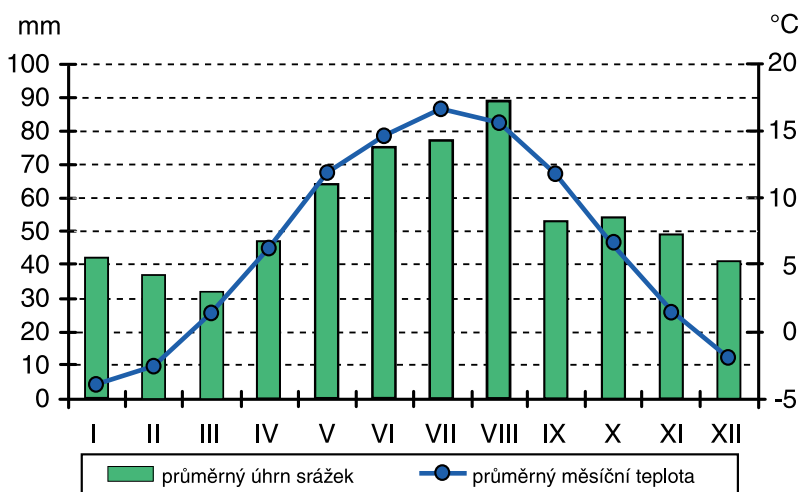

Obr. 1: Jádro města s dominantou kostela svatého Vavřince

mických, uvádíme zkrácený výtah, zaměřený především na sociální a ekonomické aspekty transformace.

dmořské výšce 533 metrů na levém břehu toku (obr. 1). Severozápadním směrem se nachází Chráněná krajinná oblast Žďárské vrchy, severovýchodním směrem vodní nádrže Vír I a Vír II a na jihu dobývací prostor uranových dolů Dolní Rožínka.

Sídlo bylo založeno na cestě z Nového Města na Moravě do Kunštátu a Boskovic. Původní ves vznikla kolonizací lesního území ve 13. století. K ní bylo v polovině 14. století připojeno lokační městečko jako obchodní středisko zubštejnského panství. V roce 1580 se Bystřice nad Pernštejnem stala městem. Ekonomicky fungovala jako středisko venkovského zázemí až do 20. století. Zemědělství hrálo v životě města přes nepříliš výhodné přírodní podmínky významnou úlohu, zatímco průmysl byl místního a řemeslného charakteru se zaměřením na potravinářskou a textilní výrobu. V 19. století se růst města prakticky za-

Graf 1: Klimogram průběhu teploty (spojnicový) a srážkového úhrnu (sloupcový) v Bystřici nad Pernštejnem

Obr. 2: *Vnější stupňovité terasované svahy hráze odkaliště odpadu (K1) z úpravny uranové rudy v Rožné (v pozadí pahorkatinný reliéf Nedvědicke vrchoviny)*

stavil, k čemuž přispělo i pozdní napojení na železnici roku 1905.

Prudký rozvoj města nastal v 50. letech 20. století v souvislosti s těžbou uranových rud u Dolní Rožinky. Do Bystřice se soustředila hlavní část bytů pro pracovníky dolů, a tak byla na staré osídlení naroubována nová, z velké části panelová obytná zástavba. V Bystřici samé vznikly podniky průmyslu textilního, konfekčního a potravinářského, zaměstnávající především ženy. Výrazně se změnil sociální charakter města. V roce 1960 ztratila Bystřice okresní funkci. K dalšímu obratu došlo v 90. letech v souvislosti s útlumem těžby.

Přírodní prostředí

Bystřice nad Pernštejnem leží na jihozápadním okraji *Hornosvratecké vrchoviny* na plochých ukloněných hřbetech a v údolí řeky Bystřice. Městská zástavba je soustředěna v širokém asymetrickém údolí Bystřice. Zastavěné území je obklopeno lučně-polní krajinou s liniemi dřevin na mezích a podél potoků v ploché vrchovině. Ze severu sem zasahuje polně-lesní krajina s loukami a smrkovými porosty. Jedinečným krajinným rázem se vyznačuje východní část okolí města, kde se směrem k údolnímu zářezu Svratky zformovala lučně-lesní krajina s jehličnatými, listnatými i smíšenými porosty, jen nevelkými poli a s mnoha útvary rozptýlené dřevinné vegetace v členitém

reliéfu. Tato harmonická krajina byla vyhlášena za přírodní park *Svratecká hornatina*. Přírodní park navazuje na chráněnou krajinnou oblast Žďárské vrchy. Důležité je, že mělké údolí říčky Bystřice podél jihozápadního okraje města nebylo zastavěno. Zdejší nivní louky a břehové porosty v těsné blízkosti urbanizovaného území tak zůstaly funkční částí biokoridoru, spojujícího údolní zářez Svratky s pramennou oblastí Bystřice ve Žďárských vrších.

Bystřice nad Pernštejnem je ohrožena rizikem povodní a zátop hrožících nejen z říčky Bystřice a jejích přítoků, ale i ze suchých údolí, nazývaných úpady. Těmito úpady mohou při silných dešťových srážkách protékat velké objemy vody, což může představovat ohrožení obyvatel, jak tomu bylo například v červnu roku 1987. Kromě toho se na náhorních plošinách v okolí Bystřice může negativně uplatnit větrná činnost. Zejména v zimě může být severozápadní větrné proudění odpovědné za zavátí zářezů železniční trati nebo za neprůjezdnost silnic vlivem tvoření sněhových závějí.

V oblasti byly již v minulosti dobývány nerostné suroviny a pozůstatky po těžbě se na řadě míst zachovaly. Šlo o doložení stříbrných, olovených a měděných rud i železa. V okolí se vyskytují drobné opuštěné lomy po těžbě vápence, stavebního kamene a cihlářské suroviny. Uran se dobýval z ložisek v Rožné a Olší. Ložisko

Rožná bylo objeveno v roce 1956. Brzy následovalo ložisko Olší, které bylo vytěženo v letech 1958 – 1989. Na ložisku Rožná těžba ještě probíhá. Uvažuje se o využití vytěžených prostor pro ukládání vybraných druhů odpadů.

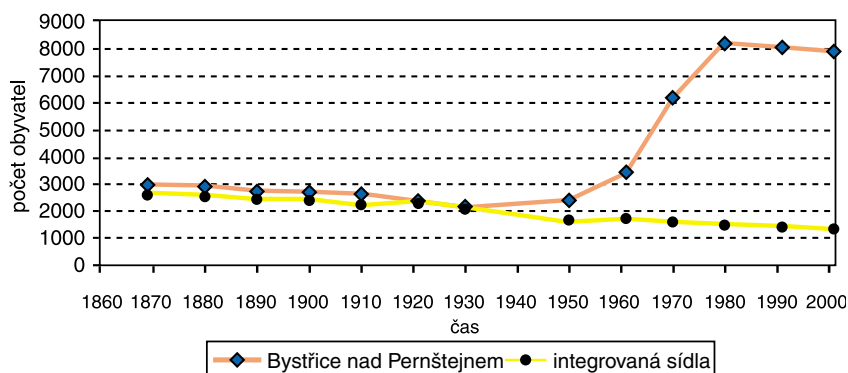
Ukládání odpadu z těžby uranových rud do odkališť (obr. 2) je monitorováno, aby nedošlo k úniku radioaktivního materiálu do povrchových vod. Méně kontrolovaný je odnos materiálu z hald hlusiny a odnos částic větrem. Na počátku těžby docházelo běžně k situacím, že hlusina bývala používána v okolí Bystřice jako štěrka na opravu silnic. Přitom obsahovala mimo jiné radioaktivní minerály ze skupiny tzv. uranových slíd. Tento materiál najdeme dodnes v silničních tělesech.

Obyvatelstvo a bydlení

Při sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 měla Bystřice nad Pernštejnem (včetně integrovaných sídel, v nichž žije necelých 15 % obyvatelstva celé obce), 9 141 obyvatel⁴⁾. V období 1869 – 1950 se počet obyvatel soustavně snižoval (graf 2). V období 1950 – 1980 došlo k rychlému růstu vlastního města, zatímco integrovaná sídla pokračovala v poklesu. Od té doby počet obyvatelstva zase pomalu klesá. Z celkového počtu obyvatel se 52,8 % narodilo v Bystřici. Přes přistěhovalecký charakter města tvoří dnes značnou část jeho obyvatelstva již druhá a další generace, které se zde již narodily.

Za léta 1994 – 1998 se ve městě narodilo 460 dětí a zemřelo 367 osob. To představuje přirozený přírůstek 10,1 ‰. Za uvedenou dobu se přistěhovalo 595 osob, avšak vystěhovalo se 750 obyvatel, což představuje negativní saldo migrace 16,8 ‰. Celkově tedy ubylo 6,7 ‰ obyvatel. Tato situace je způsobena dosud mladou populační základnou, ale zároveň sníženou atraktivitou města.

V roce 1991 bylo v Bystřici nad Pernštejnem 5 110 ekonomicky aktivních obyvatel. V ekonomické struktuře obyvatelstva převažoval průmysl, v němž bylo zaměstnáno 47,6 % ekonomicky aktivních obyvatel. Následovalo zemědělství (13,1 %), sociální služby (12,3 %), stavebnictví (8,3 %), obchodní činnosti (7,3 %) atd. Vzdělanostní struktura obyvatelstva byla příznivá, i když co do podílu vysokoškoláků ne zcela optimální. Vyučeno bylo 40,0 % obyvatel starších patnácti let, základní vzdělání mělo 33,6 %, střední vzdělání 21,1 % a vysokoškolské vzdělání 5,2 %.

Graf 2: Vývoj počtu obyvatel v Bystřici nad Pernštejnem v období 1869 – 1991

V roce 1998 bylo v Bystřici zaznamenáno 1 143 podnikajících subjektů, z toho 839 fyzických osob, 96 samostatně hospodařících rolníků, 72 obchodních společností atd. Vysoká úroveň podnikavosti změnila sociální strukturu města. Podnikání je zaměřeno především do sféry obchodu, opravárenství a pohostinství (450 subjektů). S odstupem následuje podnikání v průmyslu (153), stavebnictví (128), v oboru nemovitostí, peněžnictví a služeb pro podnikatele (122), zemědělství, lesnictví a rybolovu (112) atd.

Vývoj situace na trhu práce ve městě i v celém mikroregionu ovlivňuje druhý největší zaměstnavatel okresu - státní podnik DIAMO, odštěpný závod GEAM, který dosud provádí těžbu uranu v Dolní Rožince. V době největšího rozkvětu zaměstnával 6 000 lidí, koncem 90. let se jejich počet snížil na 1 500. Postupný útlum těžby uranové rudy se projevil zvyšováním nezaměstnanosti v Bystřici. Přesto se míra nezaměstnanosti udržuje na úrovni 8 – 12 %⁵⁾. Důvodem bylo vybudování průmyslové zóny, které přilákalo do města několik nových firem, u nichž našla uplatnění část uvolněných pracovníků z těžebního průmyslu.

V roce 1991 vyjíždělo z Bystřice nad Pernštejnem za prací 2 778 ekonomicky aktivních osob. Největší přepravní proud směřoval do Dolní Rožinky (878 pracovníků). Následovaly Brno (330 osob), Žďár nad Sázavou (248 lidí), Nové Město na Moravě (151 osob) a některá menší střediska v okolí. Od té doby vyjíždkový proud do Dolní Rožinky zeslaboval, až perspektivně ustane téměř úplně.

Při sčítání lidu, domů a bytů 2001 bylo v Bystřici nad Pernštejnem 3 169 trvale obydlených bytů v 1 168 domech. Neobydlených bytů bylo 318, neobydlených domů 216, objektů individuální rekreace 52, z toho chalup vyčleněných z bytového

fondy 12. Chalup nevyčleněných z bytového fondu bylo 56.

Rozhodující část bytového fondu byla v Bystřici nad Pernštejnem postavena v období 1946 – 1970. Tehdy vzniklo

typ domu	trvale obydlené domy		trvale obydlené domy	
	počet	%	počet	%
rodinné domy	1 118	83,4	1 323	40,7
bytové domy	209	15,6	1 906	58,6
ostatní budovy	14	1,0	22	0,7
celkem	1 341	100,0	3 251	100,0

Tab. 1: Bystřice nad Pernštejnem: struktura domovního a bytového fondu 1991

Podle SLDB 1991 – v rozsahu celé tehdejší obce

přes 40 % současných bytů především v bytových domech. V letech 1971 – 1980 byla v Bystřici postavena téměř čtvrtina bytového fondu. V dalších letech byla výstavba podstatně omezena a její těžiště se vrátilo k rodinným domům. Byty, postavené v 19. století tvořily asi 10 % bytového fondu. Většina z nich je v rodinných domech.

Asi pětina bytů se nachází v panelových domech. Vzhledem k vysokému zastoupení těchto domů nebyly plošné standardy bydlení v roce 1991 příznivé. Převaha bytů postavených po roce 1945 měla naopak pozitivní efekt v dobré technické vybavenosti. Pouhých 5 % bytů III. a IV. kategorie (1991) představuje vynikající stav, uvážíme-li, že pětina bytů se nacházela ve velmi malých venkovských sídlech a desetina bytů byla starší devadesátiletá. Kvalitní byla i technická vybavenost vodovodem v bytě (98,2 % bytových domácností), vlastním splachovacím WC (94,5 %), vlastní koupelnou či sprchovým koutem (95,2 %). V rozporu s tím byla neexistence plynofikace, neúplnost kanali-

zace a vytápění především pevnými palivy. Vybavenost, závislejší na obyvatelích, byla tedy velmi dobrá, zatímco vybavenost, závislejší na infrastruktuře obce, špatná. Od sčítání lidu 1991 se však technická infrastruktura města značně vylepšila. Ve vybavenosti domácností i technické vybavenosti bytů se projevovaly vysoké příjmy pracovníků uranového průmyslu.

Více než 900 městských bytů je spravováno podnikem bytového hospodářství, který je příspěvkovou organizací města. Bytový problém byl řešen půdními vestavbami (celkem 49 bytů) s předplaceným nájemným. Existuje sociální pořadník na byty (do 1,2 životního minima). Rezervní plochy pro individuální bytovou výstavbu byly vyčleněny mezi Domanínkem a řekou. Pro tuto akci je k dispozici asi 15 ha pozemků. Bystřice nad Pernštejnem je

v současné době schopna uspokojit požadavky zájemců o bydlení do půl roku.

Výrobní odvětví

V poválečném období nebyla lokalizace výrobních podniků v Bystřici nad Pernštejnem podporována, aby neodčerpávala pracovníky uranového průmyslu. Místní průmysl se zaměřoval na ženskou pracovní sílu.

Největším zaměstnavatelem ve městě je dnes textilní firma BOS, náležející dříve do koncernu Kras Brno. Firma patří k významným výrobcům klasické konfekce v Česku. Od roku 1996 vzniká ve městě průmyslová zóna, na jejíž technickou infrastrukturu poskytlo město dotace. Jednou z firem, podnikajících zde od poloviny 90. let, je Inter Transtech, vyrábějící utahovací nářadí na export do Německa. Počet pracovníků (především obráběčů kovů) se postupně zvyšoval; v roce 2000 jich bylo 225. Limitujícím faktorem je nedostatek kvalifikovaných dělníků. V sousedství Inter Transtechu sídlí firma s německým kapitálem Rathgeber

(obr. 3). Firma vyrábí etikety, bezpečnostní etikety, kovové štítky, písma a značky řezané plotrem, vizitky a zákaznické karty aj. V nově postaveném bystřickém závodě působí od poloviny 90. let a má přes 50 zaměstnanců.

V protějším areálu najdeme českou společnost Innel, vzniklou v roce 1991. Počet zaměstnanců dosáhl 140 (2000), ale očekává se jeho mírné snížení. Hlavní profesí je elektromechanik, nedostává se obslužných pracovníků počítačově řízených obráběcích strojů. Vyrábějí se elektromotory. Exportními cíly jsou Německo (85 %) a Švýcarsko, šestina celkové produkce je určena pro český trh. Kovovýroba, s.r.o. byla před malou privatizací součástí někdejšího výrobního družstva Vysočan.

Většina objektů zemědělské velkovýroby byla v uplynulém desetiletí zasažena zmenšováním objemu zemědělské produkce v ČR v kombinaci s méně příznivými podmínkami pro zemědělství ve výše položených oblastech Českomoravské vrchoviny. Na území města je však lokalizována řada podniků, jejichž činnost se zemědělstvím souvisí. V souvislosti s kdysi tradičním pěstováním lnu na Českomoravské vrchovině fungovala v Bystřici tírna lnu Čemolenu Humpolec. Po roce 1990 se podnik následkem poklesu poptávky po lněných výrobcích rozpadl.

Obr. 3: Nová budova německé firmy Rathgeber v Bystřici nad Pernštejnem

Významné je i lesnictví. Kromě menších subjektů, zabývajících se pěstováním lesa a těžbou dřeva, je třeba zmínit Lesní společenství obcí. Bystřice nad Pernštejnem a několik dalších obcí v okolí do něj vložily své lesy za účelem jejich správy.

Technická infrastruktura

Dopravní poloha Bystřice nad Pernštejnem není příznivá přesto, že město le-

ží na státní silnici 1. třídy číslo 19. Od nejbližšího města Nového Města na Moravě je Bystřice nad Pernštejnem vzdálena 16 km, od okresního města Žďár nad Sázavou 26 km (obr. 4). Do nejbližšího regionálního centra Brna je 54 km, zatímco do vlastního krajského města Jihlavy 60 km. Průjezdnost vozidel na většině silničních úseků ve sledovaném území mezi léty 1990 a 1995 vzrostla a pravděpodobně stále roste⁶⁾. Změnila se skladba dopravního proudu ve prospěch osobních automobilů.

Jednokolejňá železniční trať Tišnov - Žďár nad Sázavou s železniční stanicí Bystřice nad Pernštejnem leží v excentrické poloze jihozápadně od jádra města. Do roku 1952 byla jedinou železniční trať z Brna do Havlíčkova Brodu. Do konce 80. let byla důležitá pro nakládku hromadných substrátů v Rožně. S útlumem těžby a s likvidací některých průmyslových podniků však využití trati pokleslo a ta byla navržena ke zrušení. Obce na ní ležící sice založily sdružení pro záchranu železnice, ale zdá se, že podnikatelé preferují pružnější automobilovou dopravu. Železniční doprava nabízí 11 párů spojů do Tišnova (většinou s návazným spojem do Brna) a 9 párů spojů směrem do Nového Města na Moravě.

Zdrojem vody pro Bystřici nad Pernštejnem je Vířská přehrada (obr. 5). Město má obecní vodovod, na který jsou napojeny téměř všechny byty. Kanalizace je v celém městě a je na ni napojeno přibližně 95 % bytů. Na začátku 60. let byla do provozu uvedena mechanicko - biologicko-

Obr. 4: Poloha Bystřice nad Pernštejnem v územním sídelně dopravním kontextu

Obr. 5: Zdroj pitné vody města – Vírská přehrada při mimořádně nízkém vodním stavu (březen 2001)

ká čistírna odpadních vod. Plynoifikace byla provedena v roce 1998. Na plyn má možnosti připojit se 85 – 90 % občanů vlastního města. Kotelna na Sídlišti II v současné době přechází na biomasu. Rekonstrukce a modernizace telefonní sítě proběhla v letech 1997 – 1998.

Tuhý komunální odpad odstraňují Technické služby Bystřice pod Pernštejnem, v nichž město vlastní 100 % akcií. Odpad je ukládán na skládku v Bukově. Jeho separace je na solidní úrovni. Konceptně novým řešením by mohlo být napojení na připravovanou spalovnu tuhého komunálního odpadu v areálu chemické úpravy uranových dolů u Dolní Rožínky. Tento projekt ovšem bude nutno zvážit z hlediska potenciálního znečištění ovzduší v údolí Nedvědičky.

Terciér

Maloobchod je soustředěn na náměstí v partech a někde i v patrech a dvorech domů, hustěji je zastoupen podél hlavní městské komunikace. V Bystřici jsou supermarkety Julius Meinl a Albert. Strukturu maloobchodních prodejen a jejich sortiment lze považovat za dostatečné. Problematika asijských obchodníků byla vyřešena vyčleněním jednoho domu pro tento typ prodeje. Tržiště je v dolní části náměstí. V sídlištích jsou další maloobchodní příležitosti. Služby jsou ve městě zastoupeny úměrně střediskové funkci města. Mají zde své expozitury čtyři finanční ústavy.

Ubytovací služby standardního komfortu nabízí pouze hotel na Masarykově náměstí, který má v současné době 12 lů-

žek. Je rekonstruován a jeho kapacita by se měla rozšířit. V období prázdnin nabízejí ubytování oba domovy mládeže. Od prosince 1998 ve městě platí vyhláška omezující provozování výherních automatů. Gamblerství je typickým sociálně patologickým jevem regionů s útlumem těžby a těžkého průmyslu.

Po uzavření dvou mateřských škol v důsledku sníženého počtu dětí zůstaly v provozu tři. Základní školy jsou dvě. Na Masarykově náměstí je zvláštní škola s 62 chovanci. Na gymnáziu (obr. 6) studuje téměř 300 studentů. Odborné učiliště má 85 učňů. Střední odborné učiliště zemědělské má tříleté učební a dvouleté nástavbové formy studia. Studuje v něm 173 učňů a studentů. Střední zemědělskou školu a vyšší odbornou školu nav-

štěvovalo 229 studentů. Jako jediná na Žďársku se zabývá chovem jezdeckých koní. Volný čas mohou děti vyplnit v zájmových útvarech městského domu dětí a mládeže, který provozuje asi 30 kroužků různého zaměření a několik letních táborů. Základní umělecká škola s přibližně 400 žáky má výtvarný, hudební a literárně-dramatický obor.

V Bystřici nad Pernštejnem je poliklinika se sídlem lékařské služby první pomoci, lékárnou, zubní, biochemickou a rentgenovou laboratoří. Dětské oddělení je v pobočce na Tyršově ulici, kde je i psychiatrická ambulance. Sociální služby jsou zastoupeny domem s pečovatelskou službou v objektu po pracovnících uranových dolů.

Kulturní akce (asi 10 měsíčně) se odehrávají nejčastěji v kulturním domě. Ve městě se pořádá několik tradičních akcí, například Vavřínecká pouť, Havlovské hoddy s jarmarkem, Bystřická parketa, rytířská bitva, Vysočinská buchta (čtyřdenní divadelní přehlídka) nebo let čarodějnic. V kooperaci se školami se pravidelně koná kulturní pásmo dětských souborů z regionu. Městská knihovna pracuje od roku 1994 v nových prostorách. Městské muzeum má stálou expozici přírodopisných sbírek, historie města, zemědělství, řemesel a etnografie, štěpánovské litiny a hornickou expozici.

Největším sportovištěm je fotbalový stadion SK Bystřice nad Pernštejnem s travnatým povrchem a krytou tribunou v areálu *Lužánek*, v němž se nachází i cvičné travnaté fotbalové hřiště, dva tenisové kurty a asfaltové hřiště na házenou.

Obr. 6: Nová budova gymnázia v Bystřici nad Pernštejnem

Cestovní ruch

Zvlněná krajina okolí Bystřice nad Pernštejnem s mozaikou polí, lesů, luk, pastvin, množstvím rozptýlené zeleně a s vodními toky, místy hluboce zaříznutými, je pro rekreaci velmi atraktivní. Přesto na území Bystřice nebyla ve větší míře lokalizovaná ani chatová výstavba, ani zařízení hromadné rekreace, a to i přes relativní blízkost Brna. Vysvětlením tohoto stavu může být fakt, že v Bystřici probíhala výstavba bytů pro pracovníky uranových dolů a proto nebyla stavba rekreačních objektů povolována.

Architektonických památek není ve městě mnoho. Náměstí vévodí kostel svatého Vavřince, jehož současná barokní podoba vznikla při úpravách v 18. století. V jeho blízkosti stojí budova bývalé rad-

Obr. 7: Gotický hrad Pernštejn

Obr. 8: Opevněný kostelík ve Vítochově

nice s novorenesančním jádrem z počátku 16. století, nyní využívaná jako muzeum. Také většina ostatních domů na náměstí má renesanční či barokní jádra s klasicistními či historizujícími fasádami. Na náměstí je morový sloup z roku 1727, kašna a socha sv. Cyrila a Metoděje. Bystřické náměstí bylo vyhlášeno městskou památkovou zónou. K dalším historickým stavbám patří původně evangelický hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice, založený v roce 1613.

Pro okolí Bystřice je charakteristická turistika, spojovaná s návštěvou historických objektů (gotický hrad Pernštejn – obr. 7, zříceniny hradů Zubštejna, Aueršperku a Pyšolce, opevněný kostelík ve Vítochově – obr. 8). V zimě jsou tu vhodné terény pro běžecké lyžování

a na okraji města je možno využít krátký lyžařský vlek. V létě je možnost koupání u Domanínského rybníka se základní vybaveností na kapacitu 300 rekreačních osob. S vírskou přehradní nádrží není možno s ohledem na vyhlášené ochranné pásmo vodního zdroje pro rekreaci počítat.

Impuls pro rozvoj rekreačních aktivit by mohla přinést rychle se rozvíjející cykloturistika. Bystřice je i o víkendech dobře dostupná vlakem a má šanci stát se nástupním prostorem pro cyklisty. Již nyní je vybudovaná místní cyklotrasa podél říčky z Bystřice do Domaníku. Pro cykloturistiku je možno využít téměř všechny silnice 2. a 3. třídy v regionu, ale i poměrně rozsáhlou síť zpevněných místních komunikací.

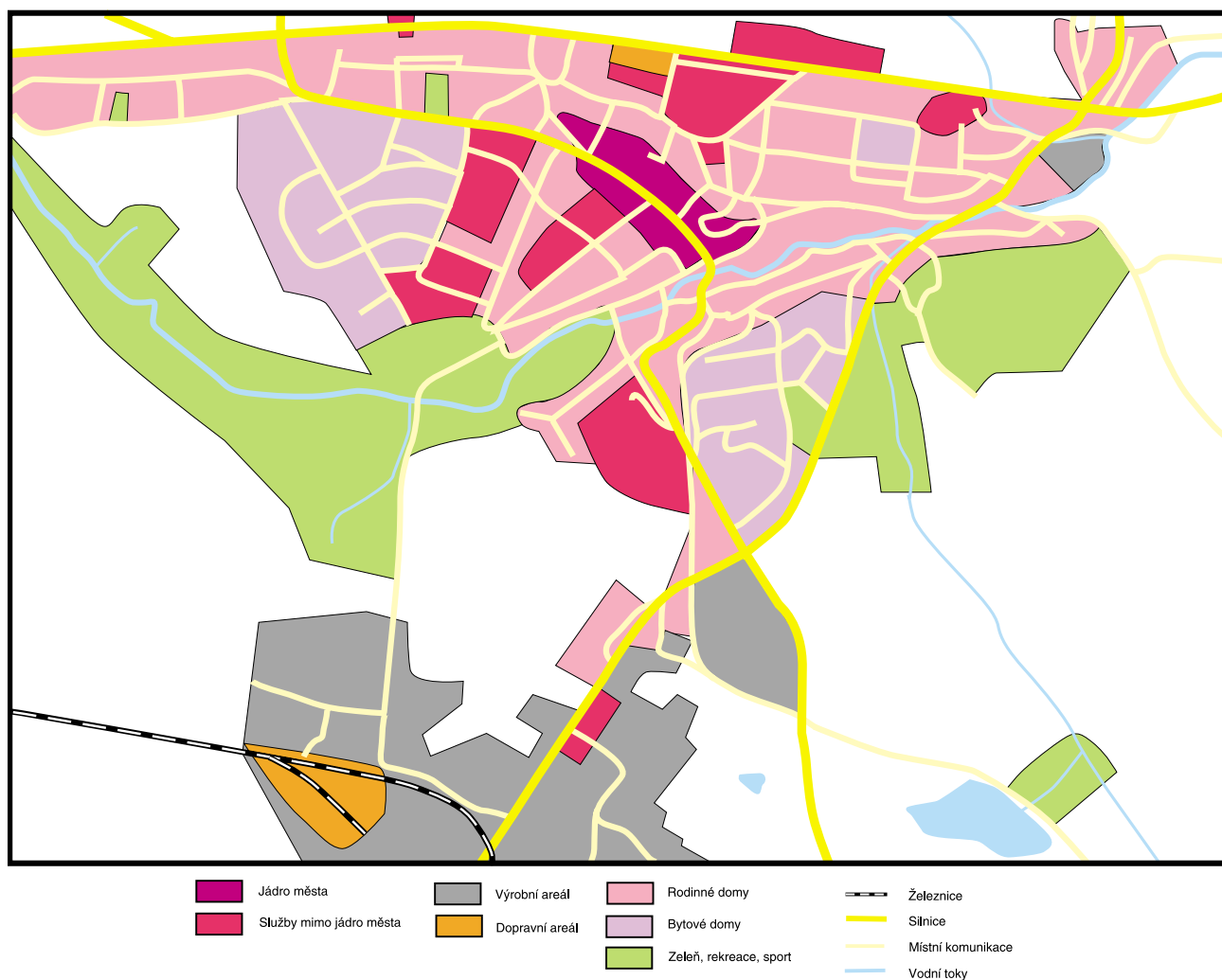
Územně funkční struktura

Na územní struktuře (obr. 9) Bystřice nad Pernštejnem je zřetelné, že jde o původně nevelké venkovské město, které znamenalo ve druhé polovině dvacátého století bouřlivý rozvoj v souvislosti s těžbou uranu. Původní město bylo založeno na vyvýšenině na levém břehu říčky Bystřice. Historicky starší z obou poválečných částí Bystřice je ta na strmějším pravém svahu údolí s vazbou na nádraží a průmyslový obvod. Nejmladší částí města je levobřežní Sídliště II a na ně navazující obytné okrsky.

Jádro Bystřice nad Pernštejnem je reprezentováno protáhlým svazitým náměstím, které se směrem ke kostelu rozšiřuje. Náměstí je lemováno většinou dvoupodlažními budovami. Dominanty jádra jsou soustředěny na dolním (východním) rozšířeném okraji náměstí. Účelové objekty školské, kulturní, zdravotnické a sociální vybavenosti najdeme v různých částech města.

Obytné části Bystřice nad Pernštejnem se skládají z intravilánu vlastního města a jedenácti integrovaných sídel (tab. 3). Obytná zástavba původní Bystřice nad Pernštejnem zaujímá malou část města. Navíc je v dnešní době řada původních objektů neobývaná nebo slouží jiným účelům než stálému bydlení. Kromě náměstí jde jen o několik uliček, případně jejich částí, především na východní straně jádra. Některé z těchto uliček zasahují až do zátopového území k řece.

Pravobřežní Sídliště I vyrostlo v padesátých a šedesátých letech v návaznosti na průmyslovou zónu a silnici do Dolní Ro-

Obr. 9: Územně funkční struktura Bystřice nad Pernštejnem

žínky a Rožné. Jeho jádro je tvořeno třemi čtyřpodlažními bytovými domy se sedlovou střechou. Vzhledem k době vzniku sídliště lze označit úroveň životního prostředí v něm za poměrně příjemnou s dostatkem zeleně a již stabilizovanou sociální strukturou.

Těžiště levobřežní obytné zástavby je tvořeno Sídlištěm II, skládajícím se z typických panelových domů sedmdesátých a osmdesátých let. Výšková hladina dosahuje až osmi podlaží, některé domy mají střešní nástavby. Obytná zástavba této části města však je rozmanitější.

Poslední obytnou částí vlastního města je jeho severní okraj. I zde najdeme nevelké sídliště bytových domů Voldán na východě. Převažují však menší bytové domy a především rodinné domy městského typu, v některých ulicích řadové. Vzhledem k tomu, že původní město bylo pohlceno novou výstavbou, nenajdeme v Bystřici nad Pernštejnem typická silniční předměstí a rovněž domů s původně zemědělskou funkcí je velmi málo.

Chloubou Bystřice nad Pernštejnem je průmyslový areál (obr. 10), vybudovaný ve vazbě na železniční nádraží.

Nejdůležitější tranzitní silnice tvoří hranici intravilánu města a provoz na nich prostředí ve městě nenarušuje. Komplikovaný je příjezd od jihu, který vyžaduje úzký průjezd starou částí města a překonání stoupání. Autobusové nádraží je umístěno výhodně mezi náměstím a silnicí číslo I/19. Některé obytné části jsou hyzděny nevzhlednými bloky garáží.

vaný je příjezd od jihu, který vyžaduje úzký průjezd starou částí města a překonání stoupání. Autobusové nádraží je umístěno výhodně mezi náměstím a silnicí číslo I/19. Některé obytné části jsou hyzděny nevzhlednými bloky garáží.

struktura katastrálního území	rozloha celkem	z toho				
		zemědělská půda	lesní půda	vodní plochy	zastavěná plocha	ostatní plochy
Bystřice nad Pernštejnem	1135,4	749,7	160,2	15,1	48,4	162,0
Bratrušín	199,9	149,9	35,4	0,7	2,2	11,7
Divišov	247,1	197,1	29,6	2,5	2,3	15,6
Domanín	851,9	626,9	123,6	30,3	6,8	34,3
Domanínek	136,9	104,2	10,7	0,3	3,3	18,4
Dvořiště	240,0	138,1	81,7	2,1	3,0	15,1
Karasín	726,1	172,0	488,5	33,7	3,2	28,7
Kozlov	136,6	66,5	59,5	0,2	0,8	9,8
Lesoňovice	345,2	188,0	127,7	1,1	2,7	25,7
Pivonice	562,1	156,3	384,1	0,4	2,3	19,0
Rovné	473,2	218,8	227,9	1,1	3,6	21,8
Vítochov	256,0	190,1	47,7	1,6	1,9	14,7
Bystřice nad Pernštejnem	5310,4	2987,6	1776,6	89,1	80,5	376,8

Tab. 2: Struktura katastrálního území města v (ha) v roce 2000

základní sídelní jednotky	počet obyvatel celkem	z toho v poproduktivním věku	podíl ekonomicky aktivních obyvatel	počet domů	počet bytů	podíl bytů v rodinných domech
Bystřice n. P. – střed	771	25,2 %	41,0 %	188	277	71,1 %
Voldán	815	15,3 %	50,8 %	136	258	61,2 %
Rácová	120	20,0 %	50,0 %	27	40	70,0 %
Kopaniny	61	23,0 %	52,5 %	20	22	95,5 %
Suchý kopec	56	14,3 %	57,1 %	9	15	46,7 %
Nový dvůr	112	13,4 %	62,5 %	15	40	27,5 %
Beranka	2153	15,7 %	49,9 %	163	726	16,3 %
Forota	1544	9,0 %	53,9 %	95	466	15,9 %
Černý vršek	539	3,5 %	53,4 %	85	143	62,2 %
Jižní svahy	1809	6,8 %	50,8 %	36	598	0,0 %
Bratrušín	90	17,8 %	58,9 %	27	28	96,4 %
Divišov	74	33,8 %	37,8 %	22	23	100,0 %
Domanín	329	21,3 %	45,0 %	83	97	89,7 %
Domanínek	124	13,7 %	48,4 %	24	37	67,6 %
Dvořiště	100	24,0 %	46,0 %	26	33	100,0 %
Karasin	79	26,6 %	43,0 %	15	26	96,2 %
Kozlov	21	19,0 %	47,6 %	7	7	100,0 %
Lesoňovice	93	29,0 %	51,6 %	24	27	100,0 %
Pivonice	63	33,3 %	46,0 %	22	25	100,0 %
Rovné	213	18,3 %	49,3 %	53	56	91,1 %
Vítochov	138	23,9 %	48,6 %	27	38	100,0 %

Tab. 3: Vybrané charakteristiky základních sídelních jednotek Bystřice nad Pernštejnem podle SLDB v roce 1991

Hlavní sportovně rekreační areál města Lužánky se nachází na břehu Bystřice pod Sídlištěm II. Zimním sportům lze holdovat na svahu Hory. Jedním z důsledků malého centra je absence zeleně na náměstí. Nejblíže větší plochou veřejné zeleně je stísněný městský hřbitov. Nevelké parčíky a hřiště najdeme

mezi obytnou zástavbou. Větší zelený areál je v zátopovém údolí Bystřice. V nejbližším okolí města je však nedostatek lesů.

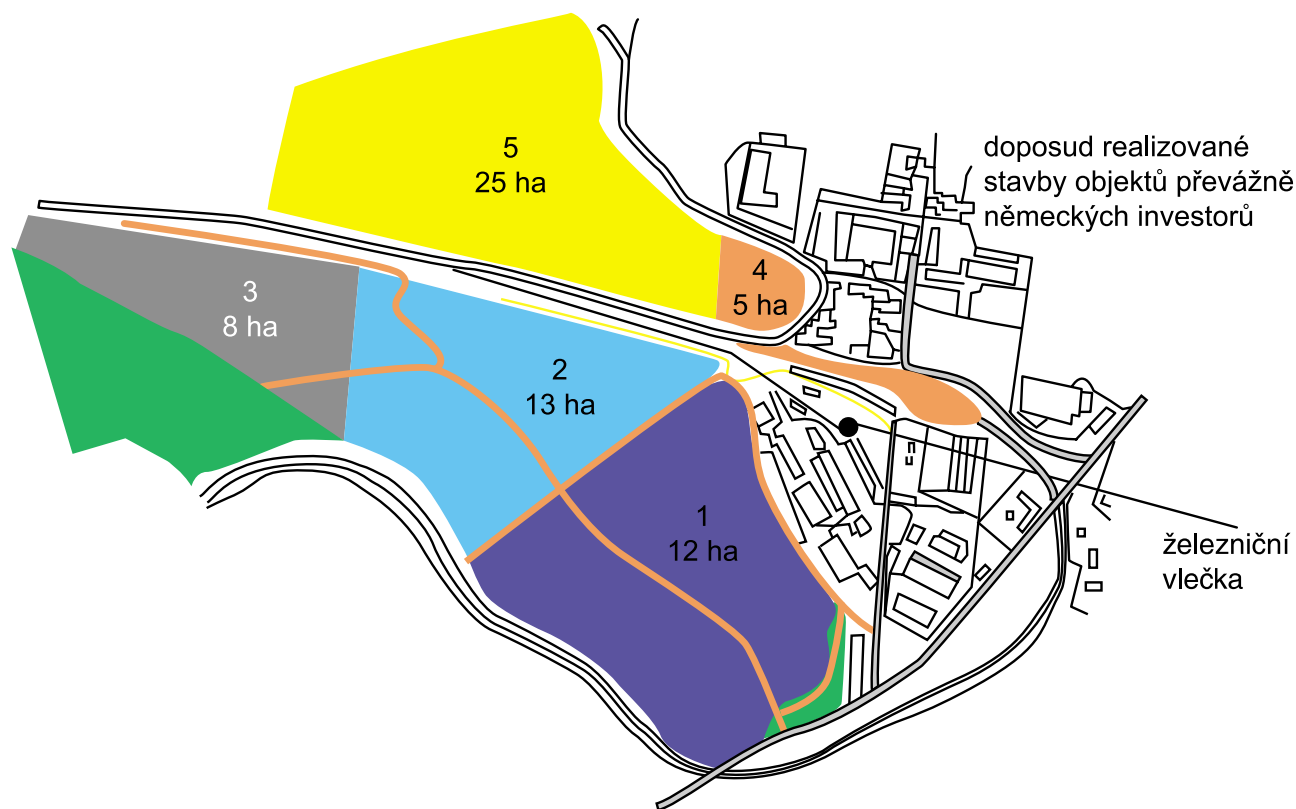
Bystřice nad Pernštejnem má jedenáct integrovaných sídel. Kromě Domanínku, jehož intravilán s městem již v podstatě srostl a Bratrušina se nacházejí ostatní sa-

telity v často značné vzdálenosti a některé z nich i v komplikované dostupnosti od Bystřice. Mimo Rovného a Domanína jde o velmi malá sídla v řadě případů bez jakékoliv vybavenosti, často na konci vedlejších silnic či místních komunikací. Přesto se v těchto sídla nacházejí i výstavbné objekty bydlení včetně novostaveb.

Životní prostředí

Životní prostředí Bystřice nad Pernštejnem je diferencováno uvnitř intravilánu i v jeho okolí. Kvalita ovzduší se v devadesátých letech zlepšila zastavením výroby v podniku Čemolen, který byl dříve největším znečišťovatelem, a postupnou plynifikací. Niva říčky Bystřice není až na výjimky zastavěna a tvoří biokoridor, procházející mezi severní a jižní částí města.

Českomoravská vrchovina, v níž se Bystřice nad Pernštejnem nachází, patří k environmentálně nejméně narušeným regionům Česka. Bezprostřední okolí města však tvoří krajina přeměněná intenzivním zemědělstvím s nízkou hodnotou koeficientu ekologické stability. Pouze na území integrovaných sídel na východě najdeme typickou mozaiku střídajících se polí, lesů, rybníků, lidských sídel a rozptýlené

Obr. 10: Schéma budované průmyslové zóny v Bystřici nad Pernštejnem

zeleně, která představuje atraktivní krajinu vysoké ekologické a estetické kvality

Silniční i železniční doprava, jakož i většina průmyslových závodů se nachází na obvodu města, takže případné negativní environmentální vlivy z průmyslu a dopravy jsou minimální. Narušení a rizika ovlivňující přírodní prostředí, která vyplývají z těžby uranu, jsou omezena na sídla jižně od města a Bystřice nad Pernštejnem se bezprostředně nedotýkají. Těžbou a jejím současným útlumem je však ovlivněn sociální systém města.

Zatímco stará Bystřice si do určité míry zachovává charakter malého města, mají sídliště odlišné sociální klima, vyplývající z imigračního charakteru a vyšší anonymity prostředí. To se projevuje mimo jiné sníženou úrovní společenské kontroly, nižší úrovní péče o vnější obytné prostředí a potenciálním výskytem některých sociálně patologických jevů. Útlum těžby přinesl zvýšenou nezaměstnanost, která by mohla tento potenciál nastartovat. Město ale zatím s vnějšími projevy gamblerství, vandalismu a podobných jevů úspěšně bojuje.

Perspektivy města

Bystřice nad Pernštejnem je příkladem města, jehož perspektivy procházejí podstatnými změnami. Příčinou je útlum těžby uranu v Dolní Rožince, která dávala městu nejen značnou část pracovních příležitostí, ale také zajišťovala relativně vysokou úroveň příjmů. Definitivní ukončení těžby uranu se očekává v nepříliš vzdálené době. Část uvolněných pracovníků by se mohla uplatnit při rekultivacích krajiny.

Velká část ekonomicky aktivních obyvatel Bystřice jsou pracovníci v průmyslu, navíc v odvětví s problematickými předpoklady rekvalifikace. Náhrada za ztracené pracovní příležitosti byla hledána v první řadě v lokalizaci nového průmyslu. Město však jen s obtížemi konkuruje jiným regionům, které jsou buď lépe dopravně napojené nebo v nich stát výrazněji podporuje tvorbu pracovních příležitostí. Přesto se podařilo přilákat několik nových podniků. Bylo by však třeba ještě alespoň 500 – 1000 nových pracovních příležitostí.

Bystřice nad Pernštejnem je střediskem širokého zázemí, které se skládá ze značného množství převážně malých venkovských sídel. Lze předpokládat, že přinejmenším část obyvatel spádového obvodu bude uspokojovat své nároky na měst-

ské služby právě zde. Důležitou úlohu může sehrát rozvinuté střední školství. Bystřice vykonává funkci pověřeného úřadu pro 44 obcí. Celkem spadá do obvodu pověřeného úřadu 105 částí obcí s celkem asi 25 tisíci obyvateli. Tento obvod je ovšem ovlivněn okresními hranicemi. Bystřice nad Pernštejnem se má stát jednou z obcí, na něž budou přeneseny kompetence okresních úřadů po ukončení jejich působnosti. Její spádový obvod má mít přes 20 tisíc obyvatel a zahrnout 35 obcí. Realizace tohoto návrhu by mohla být ovlivněna eventuální změnou krajské hranice ve prospěch revitalizace spádového obvodu Tišnova.

Druhou potenciální možností je rozvoj cestovního ruchu. Bude nutné zajistit infrastrukturu, ale především připravit místní podnikatele a zahájit spolupráci s ostatními turistickými východisky a rekreačními středisky, propojit je do okruhů a společně propagovat. Bystřice nad Pernštejnem je městem, které si je vědomo nutnosti mediální propagace, napojení na informační síť a rozvoje Internetu a činí v tomto směru potřebné kroky. Rozvoji cestovního ruchu v Bystřici a jejím okolí by mohl napomoci plánovaný rekreační areál na území Karasína. V první etapě se zde staví téměř 30 metrů vysoká rozhledna s možností občerstvení a sociálním zázemím. Rozhledna má být součástí asi dvacetihektarového komplexu, kde by měla být lyžařská sjezdovka s vlekem, v okolí vytyčené trasy pro běžecské lyžování, pro letní využití pak devítijamkové golfové hřiště, dvě tenisová hřiště, konírna, ubytovací zařízení pro cykloturisty spojené s půjčovnou a opravou kol, rehabilitační centrum s bazénem a dalším vybavením, a informační centrum. Celý areál by mohl být vybudován za 5 let.

Počet obyvatel Bystřice nad Pernštejnem zřejmě bude spíše klesat. I když zatím existuje silná populační základna, budou mladí lidé pravděpodobně odcházet a pro nové usedlíky není město příliš atraktivní vzhledem ke struktuře svého domovního fondu a odlehlosti. Pokud dojde k intenzivnějšímu vyliďňování venkovských obcí v zázemí Bystřice, mohli by noví obyvatelé přicházet odtamtud, což však není příliš žádoucí. Nicméně úbytek počtu obyvatel na úroveň, která zajistí výrazně přesáhne stav před zahájením těžby uranu, není třeba považovat za jev katastrofální. Naopak by mohlo dojít ke stabilizaci Bystřice nad Pernštejnem

jako střediska rozsáhlého, i když nebohatého zázemí.

RNDr. Antonín Vaishar, CSc.

Mgr. Eva Kallabová

RNDr. Jana Zapletalová, CSc.

Ústav geoniky AV ČR

Pobočka Brno

- 1) Na analýzách se dále podíleli: Pavlína Hlavinková, Sylvie Hofírková, Mojmír Hrádek, Karel Kirchner, Jan Lacina, Stanislav Ondráček, Evžen Quitt, Bohumír Trávníček.
- 2) Projekt číslo 83086005 Vliv útlumu hlubinného hornictví na děje v litosféře a životní prostředí.
- 3) Projekt číslo K-3046108 Vliv klimatických a antropogenních faktorů na životní prostředí.
- 4) Data ze sčítání lidu, domů a bytů 2001 byla převzata z příspěvku ANDRLE, A.-SRB, V. (2002).
- 5) Podle údajů úřadu práce Ždár nad Sázavou činila míra nezaměstnanosti v obvodu pobočky Bystřice nad Pernštejnem 8,7 % ke 31. 10. 2001.
- 6) Prameny: Výsledky sčítání dopravy na dálniční a silniční síti v r. 1990. Kraj Jihomoravský. Správa silničního fondu ČR, Praha; Výsledky sčítání dopravy na dálniční a silniční síti v r. 1995. Kraj Jihomoravský. Ředitelství silnic ČR, Praha.

Seznam literatury:

- Andrle, A.-Srb, V.: Vývoj obyvatelstva a bytového fondu v malých městech 1991 - 2001. Veřejná správa 13, 2002, č.6, s.12-23
- Bartoš, J.-Schulz, J.-Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960 sv. XI. Profil Ostrava 1988. 385 s.
- Hrádek, M.: The dangerous role of dells in agricultural landscapes of South Moravia (Czechoslovakia). Supplementi Di Geografia Fisica e Dinamica Quaternaria, Supplemento II, 1989, s. 51-56.
- Janák, J.: Hospodářský rozmach Moravy 1740 – 1918. Muzejní a vlastivědná společnost Brno 1999, 321 s.
- Kuča, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Libri Praha 1996. 874 s.
- Polák, A.: Neroztně bohatství Bystřice. Pro Okresní vlastivědné muzeum v Bystřici nad Pernštejnem vydalo Krajské nakladatelství v Brně, Brno, 1960, 76 s.
- Tenora, J.: Vlastivěda moravská. Bystřický (n.P.) okres. Muzejní spolek Brno 1907. 270 s.
- Vaishar, A.: Víze a perspektivy malých moravských měst. Urbanismus a územní rozvoj 4, 2001.
- Vaishar, A. et al.: Geografie malých moravských měst I. Regiograph Brno 2002, 24 s.+CD

Poznámka redakce:

V souvislosti s tímto příspěvkem připravujeme do příštího čísla našeho časopisu rozhovor se starostou města Bystřice nad Pernštejnem Ing. Josefem Novotným.